

ΠΡΟΤΥΠΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ

ρούλα μακρή

Απαντήσεις Πανελλήνιες 2016 Αρχαία Ελληνικά Ανθρωπιστικές Σπουδές

Τομέας Αρχαίων Ελληνικών "ρούλα μακρή"

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
Γ΄ ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΤΕΤΑΡΤΗ 18 ΜΑΪΟΥ 2016 - ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A.1.

Με ανάλογο τρόπο και οι οικοδόμοι και όλοι οι άλλοι. Χτίζοντας δηλαδή με σωστό τρόπο σπίτια θα γίνουν καλοί οικοδόμοι, χτίζοντας όμως άσχημα, κακοί. Γιατί, αν τα πράγματα δε συνέβαιναν κατ' αυτόν το τρόπο, δε θα χρειαζόταν καθόλου ο δάσκαλος, αλλά όλοι θα ήταν καλοί ή κακοί εκ γενετής. Το ίδιο λοιπόν συμβαίνει και με τις αρετές· κάνοντας δηλαδή όσα απαιτούνται στις συναλλαγές μας με τους άλλους ανθρώπους άλλοι γινόμαστε δίκαιοι και άλλοι άδικοι, ενώ κάνοντας όσα έχουν μέσα τους το στοιχείο του φόβου και αποκτώντας σιγά σιγά τη συνήθεια να αισθανόμαστε φόβο ή θάρρος, άλλοι γινόμαστε ανδρείοι και άλλοι δειλοί. Το ίδιο συμβαίνει και σε ό,τι έχει σχέση με τις επιθυμίες και την οργή· άλλοι δηλαδή γίνονται σώφρονες και πράοι και άλλοι ακόλαστοι και οργίλοι, οι πρώτοι με το να συμπεριφέρονται με αυτόν το συγκεκριμένο τρόπο στις περιστάσεις αυτές, και οι άλλοι με τον αντίθετο τρόπο. Και με ένα λόγο, τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας διαμορφώνονται με την επανάληψη όμοιων ενεργειών. Γι' αυτό και πρέπει να προσδίδουμε μια ορισμένη ποιότητα στις ενέργειές μας, γιατί τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα παρακολουθούν τις διαφορές που παρουσιάζουν μεταξύ τους αυτές οι ενέργειες.

B.1.

Ο Αριστοτέλης αντλώντας το νέο του επιχείρημα από το χώρο της πολιτικής ζωής, συνεχίζει το συλλογισμό του για τον επίκτητο χαρακτήρα της ηθικής αρετής. Επικεντρώνεται στη νομοθετική εξουσία και πιο συγκεκριμένα στο ρόλο των νομοθετών εντός πολιτικού πλαισίου και στον τρόπο με τον οποίο προσπαθούν να εφαρμόσουν έμπρακτα τη θεωρητική τους επιδίωξη που δεν είναι άλλη από το να καταστήσουν τους πολίτες ηθικούς με τη διαδικασία του εθισμού σε ηθικές πράξεις. Ο νομοθέτης δεν πρέπει μόνο να υποδείξει στον πολίτη την ηθική πράξη αλλά πρέπει να τον βοηθήσει να εθιστεί στην πράξη αυτή, ώστε να φτάσει σταδιακά μέσω της συστηματικής επανάληψης στη διαμόρφωση ενός ηθικού χαρακτήρα. Το μέσο για να υλοποιηθεί ο νομοθετικός στόχος είναι οι νόμοι. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, ο νόμος που θεσπίζεται ύστερα από προσεκτική σκέψη (ό κείμενος ὀρθῶς) συνιστά τις αρετές,

απαγορεύει τις κακίες και έχει άριστα αποτελέσματα. Αντίθετα, ο νόμος που συντάσσεται με πρόχειρο και επιπόλαιο τρόπο (άπεσχεδιασμένος) δεν έχει εξίσου καλά αποτελέσματα. Η επιτυχία ή η αποτυχία των νόμων να καθοδηγήσουν τους πολίτες μέσω εθισμού στην αρετή έχει συνολική επίπτωση στην ποιότητα του πολιτεύματος που θα προκύψει και αυτή την επιτυχία ή την αποτυχία του στόχου της νομοθετικής εξουσίας θεωρεί ο φιλόσοφος αξιολογικό κριτήριο διάκρισης των πολιτευμάτων σε αγαθά και φαύλα. Με τον όρο «φαύλη πολιτεία», ο Αριστοτέλης δηλώνει το λιγότερο καλό πολίτευμα αυτό στο οποίο οι νόμοι δεν είναι καλοί και οι πολίτες δεν έχουν διαμορφώσει ηθικό χαρακτήρα, μετά από τη νομοθετική καθοδήγηση.

Ο φιλόσοφος συνεχίζει την επιχειρηματολογία του και με στόχο την επιβεβαίωση των θέσεων που έχει ήδη παραθέσει, εισάγει το θεμελιώδες για την αριστοτελική φιλοσοφία αντιθετικό ζεύγος της «γενέσεως» και της «φθοράς». Η αντιθετική δυναμική του συγκεκριμένου ζεύγους λέξεων, που μεταφέρεται στο χώρο της ηθικής φιλοσοφίας, θα τον βοηθήσει να υπογραμμίσει ότι τόσο η «γένεσις», η διαμόρφωση δηλαδή κάθε αρετής, όσο και η «φθορά» της, ο εκφυλισμός της που θα οδηγήσει στην απόκτηση μιας κακίας, έχει την ίδια αρχή και τα ίδια μέσα. Μάλιστα, και μέσω της αναλογίας μεταξύ τεχνών και αρετών, καταλήγει στη διατύπωση της θέσης ότι από τον εθισμό προκύπτουν και οι καλοί και οι κακοί τεχνίτες και οι αγαθοί και φαύλοι άνθρωποι. Επομένως, καθίσταται σαφές ότι η διαδικασία της συστηματικής επανάληψης όμοιων ενεργειών δεν έχει αυτονόητα καλά αποτελέσματα. Πρέπει η εξάσκηση στην τέχνη και στην αρετή να γίνεται με κάποιους κανόνες και με ορισμένες τεχνικές. Δεν αργεί, λοιπόν, η επανάληψη πράξεων αλλά απαιτείται οι πράξεις αυτές να έχουν μια ορισμένη ποιότητα.

Τέλος, με την φράση «ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται», ο Αριστοτέλης επιβεβαιώνει την άποψή του ότι ο εθισμός είναι αυτός που θα οδηγήσει στη διαμόρφωση του ανθρώπινου χαρακτήρα. Το ήθος του ανθρώπου διαμορφώνεται με βάση τις πράξεις που αυτός εκτελεί και τις συναισθηματικές διαθέσεις που εκδηλώνει συστηματικά και κατ' επανάληψη στην ζωή του. Στη συγκεκριμένη θέση του φιλοσόφου κυριαρχεί η αριστοτελική έννοια της «ἕξεως». Η λέξη αρχικά σήμαινε την «κατοχή», την «απόκτηση», τις ενέργειες που πρέπει να γίνουν για την κατοχή ή την απόκτηση. Η λέξη «ἕξις» χρησιμοποιήθηκε στην αριστοτελική ηθική φιλοσοφία, για να δηλωθεί η μόνιμη μορφή του χαρακτήρα ενός ατόμου, τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα του, που μπορούν να αποκτηθούν με την επίμονη άσκηση. Οι ἕξεις, για τον Αριστοτέλη, είναι ένα από τα τρία στοιχεία που χαρακτηρίζουν την ψυχή του ανθρώπου. Τα άλλα δύο είναι τα «πάθη» και οι «δυνάμεις». Ως προς την ετυμολογία της λέξης ἕξις, αυτή προέρχεται από το θέμα του ρήματος ἔχω και την παραγωγική κατάληξη -σις που δηλώνει ενέργεια του υποκειμένου.

B2.

Ο Αριστοτέλης θέλει να τονίσει τη σημασία της ηθικής πράξης για την απόκτηση της ηθικής αρετής. Ξεκινά με το τροπικό επίρρημα «ούτω» για να εισάγει το συλλογισμό του, ακολουθώντας **αναλογική-επαγωγική μέθοδο**. Κατά το συγγραφέα, η διαδικασία για την απόκτηση ηθικών αρετών είναι ανάλογη με αυτή της εκμάθησης των τεχνών, αφού και οι δύο είναι επίκτητες ιδιότητες· η εκμάθηση της τέχνης προϋποθέτει αδιάλειπτη άσκηση και η αρετή είναι αποτέλεσμα του «**πολλάκις πράττειν**». Ο Αριστοτέλης, λοιπόν, τονίζει τη σημασία που έχει η τέλεση ηθικής πράξης για την κατάκτηση της αρετής με αναφορές σε καθημερινές συναλλαγές. Στρέφεται στις διαπροσωπικές σχέσεις και αναδεικνύει την κοινωνική διάσταση της ηθικής αρετής χρησιμοποιώντας **παραδείγματα**.

Κατ' αρχάς, το μέσο για να γίνει κανείς δίκαιος ή άδικος είναι να έχει κοινωνικές συναλλαγές. Το στοιχείο που θα τον κατατάξει στους δίκαιους ή άδικους είναι ο τρόπος με τον οποίο θα αναπτύξει αυτές τις σχέσεις. Η συμπεριφορά και η ποιότητα των ενεργειών συντελούν στο αν ο άνθρωπος θα αποκτήσει ή όχι ηθικές αρετές («**τά ἐν τοῖς συναλλάγμασι ... ἀνθρώπους**»).

Στη συνέχεια, με ένα δεύτερο παράδειγμα («**πράττοντες... δειλοί**») ο Αριστοτέλης δείχνει ότι ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν αντίξοες καταστάσεις στη ζωή τους, διαμορφώνει τη στάση και τη συμπεριφορά τους. Έτσι, αν μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν ψύχραιμα τις δυσκολίες, γίνονται ανδρείοι, αν όχι, δειλοί.

Ακολούθως, αναφέρεται στις επιθυμίες και στις ορμές των ανθρώπων («**περί τὰς ἐπιθυμίας και ὀργάς**») που καθορίζουν των χαρακτήρα τους. Υποστηρίζει πως αν τιθασεύουν και εκλογικεύουν τις επιθυμίες τους, γίνονται συνετοί και πράοι («**σώφρονες, πρᾶοι**»), αν όχι, ασύδοτοι και οξύθυμοι («**ἀκόλαστοι...ὀργίλοι**»).

Συμπεραίνουμε, λοιπόν, επαγωγικά ότι οι πράξεις μας διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην απόκτηση της ηθικής αρετής. Οι αρετές και γενικά τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας διαμορφώνονται με όμοιους τρόπους συμπεριφοράς. Άρα, πρέπει να δίνουμε μία συγκεκριμένη ποιότητα στις ενέργειές μας, ώστε να αποκτήσουμε την ηθική αρετή («**καὶ ἐνὶ δὴ λόγῳ... γίνονται**»).

B.3

{Η Ακαδημία δεν ήταν απλώς μια σχολή, μια από τις πολλές που υπήρχαν τότε στην Αθήνα. Η σημασία της Ακαδημίας βρίσκεται ακριβώς στο γεγονός ότι ήταν το σημείο συνάντησης σημαντικών λογίων της εποχής, που διατηρώντας και μέσα στα πλαίσια της Ακαδημίας ο καθένας τη δική του προσωπικότητα, το δικό του επιστημονικό "πιστεύω",

προωθούσαν όλοι μαζί την επιστημονική έρευνα παίρνοντας ο ένας από τον άλλο χρήσιμες παρορμήσεις και επιδρώντας θετικά ο ένας στον άλλον.)*

Ένας τέτοιος λόγιος τον οποίο είχε την τύχη να συναντήσει ο Αριστοτέλης στην Ακαδημία, όταν ήρθε να σπουδάσει σ' αυτήν, ήταν ο Εύδοξος από την Κνίδα. Ο νεαρός, τότε, αυτός επιστήμονας ήταν μια από τις πιο προικισμένες προσωπικότητες της αρχαιότητας. Ήταν μαθηματικός, αστρονόμος και γεωγράφος, και ο Πλάτωνας δεν δίστασε καθόλου να του εμπιστευθεί, κατά τη διάρκεια της απουσίας του, τη διεύθυνση της σχολής του. Δεν ήταν λοιπόν μόνο τυχερός ο νεαρός Σταγειρίτης που «βρέθηκε», όπως είπε ένας αριστοτελιστής των ημερών μας, «την πιο κατάλληλη στιγμή στον πιο σωστό τόπο, εκεί δηλαδή όπου υπήρχαν οι κατάλληλοι άνθρωποι που θα μπορούσαν να γονιμοποιήσουν με έναν εντελώς ξεχωριστό τρόπο τη σκέψη του βοηθώντας την να απλώσει μέσα σε σύντομο χρόνο τα δικά της φτερά» πιο σημαντικό θα πρέπει να θεωρηθεί το γεγονός ότι με την απουσία του Πλάτωνα ο Αριστοτέλης είχε, από την πρώτη στιγμή, την ευκαιρία να δεχτεί εκείνη ακριβώς την επίδραση που πρέπει να ανταποκρινόταν πολύ αμεσότερα στη δική του ψυχosύνθεση, την απόλυτα σχεδόν θετική και επιστημονική, την ελάχιστα οπωσδήποτε ποιητική (τέτοια ήταν κατά βάση η ψυχosύνθεση του Πλάτωνα).

* Το χωρίο εντός των αγκυλών μπορεί να γραφεί εναλλακτικά.

B4.

γηγενής: γινόμενον ή γίνονται ή έγινοντο

έσθλος: έστιν

μισαλλοδοξία: συναλλάγμασι

δέος: δεινοῖς, δειλός

στρεβλός: αναστρέφεισθαι

Γ1.

Νομίζω ότι, είπα εγώ, αναφέρεις ικανοποιητική απόδειξη, ότι δηλαδή δεν είναι η τέχνη των λογογράφων αυτή, την οποία, αν κάποιος αποκτούσε, θα γινόταν ευτυχισμένος. Και όμως εγώ νόμιζα ότι εδώ κάπου θα υπήρχε η γνώση, την οποία λοιπόν από παλιά αναζητούμε. Διότι πράγματι μου φαίνονται ότι οι ίδιοι οι άνδρες οι λογογράφοι, όταν συναναστρέφομαι αυτούς, είναι πάρα πολύ σοφοί, Κλεινία, και η ίδια η τέχνη τους ότι είναι θεσπέσια και μεγάλη. Και όμως αυτό δεν είναι καθόλου παράξενο· γιατί (η τέχνη των λογογράφων) είναι λίγο κατώτερη σε ένα τμήμα από εκείνη των μάγων. Γιατί η μία (η τέχνη) αφενός των μάγων γοητεύει τα φίδια και τα φαλάγγια (αράχνες) και τους σκορπιούς και τα άλλα θηρία και τις ασθένειες, ενώ η άλλη τυχαίνει να είναι και σαγήνη και ανακούφιση για τους δικαστές και για τα μέλη της εκκλησίας του δήμου και για τα άλλα πλήθη.

Γ2.

φάτε
ἐκτῶ
τινῶν
εὐδαιμον
ῶθη
πεφάνθω
παλαίτερον
κήλησι
τύχοιεν
ἔσομέναις

Γ3.α.

μοι: δοτική προσωπική του κρίνοντος προσώπου από το δοξαστικό ρήμα «δοκεῖς»

εὐδαιμών: κατηγορούμενο στο υποκείμενο του ρήματος «τις» μέσω του συνδετικού ρήματος «ἄν εἶη»

ἦν: αντικείμενο στο ρήμα «ζητοῦμεν»

έκείνης: γενική συγκριτική ως δεύτερος όρος σύγκρισης από το «ύποδεεστέρα»

οὔσα: κατηγορηματική μετοχή από το ρήμα «τυγχάνει» που αναφέρεται στο υποκείμενο του ρήματος «ή δέ»

Γ3.β.

κτησάμενος: επιρρηματική υποθετική μετοχή, συνημμένη στο υποκείμενο του ρήματος «τις» ως επιρρηματικός προσδιορισμός της προϋπόθεσης στο ρήμα «ἂν εἶη»

Ανάλυση Μετοχής: εἰ κτήσαιο

Η υποθετική πρόταση εκφέρεται με ευκτική της απλής σκέψης, διότι σε συνδυασμό με το ρήμα της κύριας πρότασης «ἂν εἶη» (δυνητική ευκτική) σχηματίζει λανθάνοντα υποθετικό λόγο της απλής σκέψης του λέγοντος.

Σχολιασμός Θεμάτων

Διδαγμένο Κείμενο: Τα θέματα ήταν βατά για καλά διαβασμένους. Απαιτούνται συνδυαστική ικανότητα, συνθετική σκέψη και ανάλυση στη διατύπωση των απαντήσεων.

Αδίδακτο Κείμενο: Τα θέματα ήταν κλιμακούμενης δυσκολίας τόσο στη μετάφραση όσο και στη γραμματική και το συντακτικό.